

שמעתא למיקתא

גליון קס"א / פרי וישלח / היתשע"ד
קהילת "חניכי הישיבות", רמות ב'

האם מותר לסגור בשבת בגד שיש עליו כיתוב

הכותב שתי אותיות בשבת בין משם אחד בין משתי שמות חיוב, כמבואר בש"ס שבת (קג). וכן פסק הרמב"ם (שבת פ"א ה"ט) וכתב במגיד משנה (שם) שר"י מהרמב"ם שאינו חיוב על פי אותיות אלא כשהן שם א', ר"ל שיש להם כונה כגון יג"ג. וכן פסק הערוה"ש (ש"י שם אות כד), וכן משמע מהמ"ב (שם ס"ק כב), אלא דעי' בביאור הלכה (שם על סעי' ד דה בשסקו) שרש"י ור"י ור"ע חולקים על הרמב"ם וס"ל בזה דע"כ לא מצרכין שיהיה משמעות, אלא במתכוון לכתוב מתחילה תיבה גדולה ולא כת' רק קטנה].

ומבואר עוד בשבת שם דאף בכל לשון איכא איסור. ודעת הרמב"ם (שם) דחיוב חטאת אולם הרמ"א (ש"י שו סעי' יא) פסק ע"פ האו"ז דאין בזה אלא איסור דרבנן. וכ"כ בהגמ"י הובא במ"א (ש"י שם ס"ק ו). אלא דעי' בביאור הלכה (ש"י שו ד"ה בכתב שלהם) דרוב הראשונים ס"ל כהרמב"ם.

וכתב הרמב"ם (שם ה"י) דאף הרושם חיוב משום תולדת כותב, כיצד הרושם וצורות נכונות וכיוצא בהן כדרך שהצירוף עושים הרי זה חיוב משום כותב, ע"כ. ועי' ברוקח (ש"י רפ) דאפי' ע"י חותמת חייב. ונעי' בכלכלת השבת (מלאכת כותב) ובא"א (מה"ת ס"י תקמה). והרושם יק' כת' במ"ב (שם ה"י כד) דאינו עובר אלא על איסור דרבנן.

וכתב עוד (שם ה"י) דמ"מ אין הכותב חיוב עד שיכתוב בדבר המתקיים, ועל דבר שמתקיים הכתב עליו, אבל בלא"ה פטור, וכן הוא לענין מוחק. וכן פסק המ"ב (שם ס"ק כב).

והכותב במרוקן, ביד שמאל וכדו' פטור, אבל מ"מ אסור מדרבנן א"כ הוא איטר די דאצלו כתיבה זו היא כדרכה כמבואר בשבת (שם) וברמב"ם (שם ה"י). ועי' בא"ר (ש"י שם סוף אות יא) דאפשר דה"ה דהמוחק ביד שמאל פטור. אולם האבני"ז (ש"י דס אות ט) כת' דדוקא הכותב שאינו יכול לכתוב בטוב בשמאל פטור. אבל רשימה שיכול לעשות בשמאל כמו בימין ודאי חיוב, הכא נמי מוחק בשמאל.

ובגשמת אדם (שבת לו סוף אות ב) משמע דס"ל כהא"ר. ונבשש הלוי (ח"ס ט"ו צא ד"ה יז) כתב דהפוסקים נוטים לאסור בזה.

וכתב המרדכי (שבת פ"ז ט"ו ש"ס) בשם רבינו מאיר על עוגות שכותבים עליהם אותיות ותיבות, דאפי' דמשום מוחק דאין ליכא דמוחק ע"מ לכתוב בעינן, ע"כ. אלא איסורא דרבנן מיהא איכא, ומ"מ בתינוק אין לחוש דקטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו היכא דלא סיגני ליה בידים, ע"כ. והביאו הב"י (ש"י שם), וכן פסק הרמ"א (שם סעי' ג).

ואפ"ל דעי' בדגמ"ד (ש"י) שמתה ע"ז דלא מבעיא לדעת התרוה"ד המבואר במ"א (ש"י ש"ד ס"ק ה) דבאיסור דרבנן פס"ר שרי דה"ה בזה, אלא אפי' להמ"א דפליג שם הרי היכא דאינו מתכווין ומקלקל ועושה כלאחר יד גם הוא מודה דשרי, כ"ש אם אינו שובר בידו רק בפיו דרך אכילה. ולכן נ"ל היתר גמור בזה, והמרדכי בשם המהר"ם שאסור היינו כי היו רגילים לכתוב בכוונה שיאכל התינוק לסגולה להתחכם.

ולמעשה כתב במ"ב (ש"י שם ס"ק טו) ע"פ המ"א דדברי המהר"ם הם דוקא כשכותבין על העוגות אותיות מדבר אחר, אבל כשהכתובה היא מהעוגה עצמה בדפוס או בידים שרי, דאין שם כתיבה עליה, וממילא לא שייך בזה מחיקה. וכן אם כתב האותיות בדבש המעורב במים או שאר מי פירות ג"כ אין להחמיר, וכשאינו שובר במקום האותיות בידו רק בפיו דין אכילה זה להיתר כדעת הדגמ"ר, ע"כ.

ונעי' בחו"מ (ש"י סא ס"ק א) מש"כ בזה. ודעת הגר"ח והגר"ק שליט"א (אורחות שבת פ"טו הגה לו) בשם החו"מ לחלק בין לחם בצורת אות דשרי, לבין אותיות חקוקות בפת דיש לאסור. ועי' עוד בשש"כ (פ"ט הגה ג) בשם הגר"ש זצ"ל דבהפירה בין ב' אותיות לית לן בה כי כל אות עומדת בנפרד, וחילוק בין זה לנידון דלקמן. ועיי"ש פ"א אות ז דשרי, דאם חתך העוגה מבע"י מותר להוציא אותיות בעת ויאין לחוש משום מחיקת האותיות].

והנה דבר מצוי בימי החורף שלובשים בגדים שיש עליהם ציורים או כיתובים המתחברים ע"י סגירת הבגד (בפרט בבגדי קטנים), ויש לענין האם מותר לפותחם ולסגורם בשבת דלמא יש לחוש משום איסור כתיבה ומחיקה.

ובאמת כבר נחלקו האחרונים אם מותר לפתוח ולסגור ספר שכתובות אותיות בחודי הדפים שבו. דדעת הרמ"א בתשובה (ש"י ק"ט) להיתר כחמת השופר עומד לפתוח ולנעול ומשום שאין דרך מחיקה בכך. ועיי"ש שהביא ראיות לדבריו משי"ש שבת (קד): שבהקרבת הרחוקת אותיות ליכא משום איסור כתיבה, דקריבה לא מקרי מחוסר מעשה ללא, ואפי' אם היו אלו ב' אותיות כתובים כבר אחת בציפורי ואחת בטריה ומקרב יחד לאו כלום עבד, וה"ה אם היו מקורבים והרחיקם לאו כלום עבד ולא מקרי מוחק, עכ"ל. ומבואר מדבריו דאין משום כותב ומוחק בקירוב וריחוק אותיות שכבר קיימות. ומוכח דה"ה לשתי חצאי אות (והטעם לזה מבואר בטי"ז דלקמן). וכ"כ סברא המהר"ש הלוי (ש"י ה) מובא במ"א (ש"י שם ס"ק ו). ועיי"ש בתשובת הרמ"א (ד"ה ה"ה) דלא דמי לעוגה שכתובים עליה אותיות דאסור לשבור, והואיל אצל עבד מעשה דא"י לחזור לקרבן אח"כ, אבל אם היה מפרז"ח זה מזה וחזר וקרבו אפשר דשרי, דקריבה לאו מעשה היא. וכ"ש בספר דעומד לנעול ולפתוח, דקריבתו והרחקתו לאו כלום הוא, ע"כ.

וכן ה"ט"ז (שם ס"ק ב) נקט להיתר ע"פ הראייה השניה שהביא הרמ"א שם, וכת' דאין לחלק בין אותיות שלמות לבין קירוב חלקי אות אחת, דהרי אות א' היו כחצי אות לענין מלאכת כותב, שהרי אין בו חיוב שבת עד שיכתוב ב' אותיות. ולא שייך לומר דמדברנן מיהו אסור לשבור מהר"ם כעגולות הג"ל, דהתם הוה ע"פ מקלקל כיון דאחר שנשברו לא עמילם ש' קירוב דא"י לעשות מהם חיבור א' אחר ששיברם, אבל כאן אין קלקול במה שמרחיקם ע"י הפתיחה וכ"ש שלא נתכוון אפי' לזה שיהיו האותיות נשברים, ע"כ. ו**בגשמת אדם** (שם כ"ד אות ב) הסכים לסברת הרמ"א והט"ז. ונעי"ש שכתב דמשי"כ טעמא משום דעשויה לפתוח ולנעול, עיקר טעמו משום דמחיקת קריבה לאו כלום. ועוד נ"ל דמה שכתב דעשויה לפתוח ולנעול, כוונתו כיון שאינו מתקיים].

והפרישה (ש"י ק"ו) כת' נמי להיתר, אולם משום טעם אחר, והיינו כי להספר עומד לפתיחה וסגירה וא"כ נמצא דהוי כדלת שאין בפתיחה וסגירתה איסור בונה ונלפי סברתו אפ"י אין לו ראי' להיתר קירוב חצאי אותיות בשבת. אולם הנשמ"א (שם) הזכיר מזילה כסברא זו ודחאה. ומהא"ר (אות ב) משמע דלעולם כוונת הפרישה כתשובת הרמ"א והט"ז וכן משמע מהמ"ב דלקמן.

מיהו דעת הלבוש (ש"י שם אות ד) לחלוק על דברי הרמ"א, דאותן הספרים אסור לפתוחן בשבת דהוי בכלל מוחק ע"מ לכתוב שהרי דעתו לחזור לסגורו אחר שלמומו מתוכו, וכן לסגורו אסור משום כותב, וקרוב אני לומר שחייבים עליו חטאת, ע"כ. ובאר האבני"ז (ר"ה ס"ו ר"י אות ה) דהטעם שהוא רק קרוב לחטאת כי אין זה אלא מלאכה שא"צ לגופה דלדעת רוב הפוסקים פטורים עליה ולהרמב"ם חיוב. ונעי"ש שפע"י יושב קושיית חטי"ז (שם) על הלבוש, שמתה עליו דבאמת לא מלאכה שא"צ לגופה. אלא דעי' בתשובת הרמ"א שם שכת' דאדרבה מלאכה זו צריכה לע"כ היא, דהיא צרי' למוחק לכתוב כדי לפתוח ולנעול הספר, ומאחר דזה הוי דרך מחיקה וכתובה י"ל דאסור.

והמאמר מרדכי (שם) והאבני"ז (שם אות א) כתבו לדחות ראיות הרמ"א והט"ז, דעד כאן ליכא איסור אלא באותיות שלמות אבל היכן דכותב אות שלמה ע"י חיבור של שתי חצאי אות ודאי איכא איסור. ונעי"ש באבני"ז שם (אות טו) דמסיק דמ"מ אלא אפי' בסגירה משמול כותב, מ"מ כתיבה זו היינו סגירה ויכל לעשות בשמאל כמו בימין והיב כמו הוצאה ורשימה, ע"כ. ועי' מש"כ בזה לעיל. ו**במ"ב** (ש"י שם ס"ק ז) הביא דעת הרמ"א הג"ל ושכן דעת הרבה אחרונים, וטעמו דכיון דעשויה לנעול ולפתוח תמיד ליכא ביה משום מחיקה וכתובה והוי כדלת הנסגרת ונפתחת תמיד דאין בה משהו בבין וסגירתה וכן מנהגה. ומ"מ נכון להחמיר כשיש לו ספר אחר כמבואר בחי"א (ש"י לח אות ד), ע"כ. ונ"מ"מ דעת הגר"ש זצ"ל (ש"י פ"ב הגה ח) דבציורים חסרי משמעות אין נוהגים להחמיר].

אלא שהחזו"א (ש"י סא ס"ק א"ה ובאותיות) תמה על סברא זו, דשאני מלאכת בונה דעיקר שם בנין הוא קביעות, והמניח אבן ואין מבטלו לאו כלום הוא, אבל כותב ע"י חיבור של שתי חצאי אות ודאי איכא איסור. וע"כ כתבם על השם דע"כ הכוונה בזה דלא מקרי כותב על דבר המתקיים והלכך אם כתב על חודי הדפים פטור, וא"כ במוחק ג"כ אינו אלא שבות, וגם אין זה אלא מקלקל לגבי הכתב, ולא הוי כמוחק ע"מ לכתוב, דזה אינו אלא כשיש לו צורך לכתב השני והראשון אינו במעלות השני, אבל הכא אין השני עדיף כלום מהראשון והוי מקלקל, א"כ איכא תרי דרבנן בפ"י ומ"מ ראי' להחמיר, ע"כ.

נחזור לני"ד לענין בגדים שיש ע"י כיתוב וע"י סגירתם נשלמות אותיות או ציורים, אם מותר לפותחם ולסגורם בשבת. דלמעשה לפי המ"ב נכון שלא לובשם אם איכא אחר. אלא ד"ל דכיון דכל בגד אינו דומה לחיבור אפשר דאינו בכלל איכא אחר לענין זה ושרי בכל גוונא. ומ"מ לדעת החזו"א בלא"ה ראי' להחמיר, וק"ו בזה, דהרי לדידה חמיר טפי, דבזה לא שייך האי סברא שכת' שם דהוי מקלקל, דהרי כשסגורו ניהא ליה יופי הכיתוב המתחבר ע"י הסגירה.

מיהו אכתי יש לדון לאסור בזה מן הדין ע"פ המ"א (ש"י שם ס"ק ז) שכת' דמשמע בניטין (כ). שאם תוחב אותיות של כסף ע"י בגד מקרי כתב, וא"כ אפשר דאסור לעשותו בשבת, ע"כ. וכן פסק המ"ב (ש"י ס"ב אות ח) משום שהוא "כעין" כותב ו"כעין" מוחק. ונעי' במ"מ (מוסד השבת אות לו סוף הכותב) דבחי"א אינו חיוב, וכ"כ דהם כבר אותיות רק הוא מקרבן, וכמשי' הטי"ז רדברי המ"א צ"ע, ע"כ. אולם מהמ"ב והפוסקים הג"ל שנקטו דלא כהמ"א לענין האי דספרים, ומ"מ נקטו כהמ"א בהא דגיטין, מוכח דלא תלי הא בהא, וע"כ לחלק ע"פ הנשמ"א דלפי בסמוך. ושור"י בתפארת ישראל (בכלכלת שבת סוף אות ז) שכתב דבחי"א ליכא אלא איסור דרבנן].

אלא דעי' במ"ב שם דבסוף דבריו ע"י כתיבת המ"ב (ש"י ס"ב אות ח) דמ"מ אסור לכתוב המ"ב (ש"י ס"ב אות ח) משום שהוא "כעין" כותב ו"כעין" מוחק. ונעי' במ"מ (מוסד השבת אות לו סוף הכותב) דבחי"א אינו חיוב, וכ"כ דהם כבר אותיות רק הוא מקרבן, וכמשי' הטי"ז רדברי המ"א צ"ע, ע"כ. אולם מהמ"ב והפוסקים הג"ל שנקטו דלא כהמ"א לענין האי דספרים, ומ"מ נקטו כהמ"א בהא דגיטין, מוכח דלא תלי הא בהא, וע"כ לחלק ע"פ הנשמ"א דלפי בסמוך. ושור"י בתפארת ישראל (בכלכלת שבת סוף אות ז) שכתב דבחי"א ליכא אלא איסור דרבנן].

אלא דעי' במ"ב שם דבסוף דבריו ע"י כתיבת המ"ב (ש"י ס"ב אות ח) דמ"מ אסור לכתוב המ"ב (ש"י ס"ב אות ח) משום שהוא "כעין" כותב ו"כעין" מוחק. ונעי' במ"מ (מוסד השבת אות לו סוף הכותב) דבחי"א אינו חיוב, וכ"כ דהם כבר אותיות רק הוא מקרבן, וכמשי' הטי"ז רדברי המ"א צ"ע, ע"כ. אולם מהמ"ב והפוסקים הג"ל שנקטו דלא כהמ"א לענין האי דספרים, ומ"מ נקטו כהמ"א בהא דגיטין, מוכח דלא תלי הא בהא, וע"כ לחלק ע"פ הנשמ"א דלפי בסמוך. ושור"י בתפארת ישראל (בכלכלת שבת סוף אות ז) שכתב דבחי"א ליכא אלא איסור דרבנן].

אלא דעי' במ"ב שם דבסוף דבריו ע"י כתיבת המ"ב (ש"י ס"ב אות ח) דמ"מ אסור לכתוב המ"ב (ש"י ס"ב אות ח) משום שהוא "כעין" כותב ו"כעין" מוחק. ונעי' במ"מ (מוסד השבת אות לו סוף הכותב) דבחי"א אינו חיוב, וכ"כ דהם כבר אותיות רק הוא מקרבן, וכמשי' הטי"ז רדברי המ"א צ"ע, ע"כ. אולם מהמ"ב והפוסקים הג"ל שנקטו דלא כהמ"א לענין האי דספרים, ומ"מ נקטו כהמ"א בהא דגיטין, מוכח דלא תלי הא בהא, וע"כ לחלק ע"פ הנשמ"א דלפי בסמוך. ושור"י בתפארת ישראל (בכלכלת שבת סוף אות ז) שכתב דבחי"א ליכא אלא איסור דרבנן].

האם מותר לדבר בין תפילת י"ח לנפילת אפים

איתא בב"מ (ט"ז) אימא שלום דביתו דר"א אחתיה דר"ג הוי, מההוא מעשה ואילך (נידוהו רבנן לר"א בן הורקנוס), לא הוה שבקה ליה לר"א למיפל על אפיה, ההוא יומא ריש ירחא הוה יאחלף לה בין מלא וחסר, איכא דאמרי אתא עניא וקאי אבבא אפיקא ליה ריפתא, אשכחתייה דנפל על אפיה, אמרה ליה קום קטילת לאחי, אדהכי נפק שיפורא מבית ר"ג דרשכ"י.

וכתב שם הריטב"א - תמיהה מילתא האיך אפשר שלא תזוז ממנו כל היום, ומכאן מביא ראיה רבינו שאסור להפסיק בשיחה ובדברים אחרים שאינם של תפילה בין תפלה לנפילת אפים.

וד"ל הב"י (או"ח ס"י קל"א) - וכתבו תלמיד הרשב"א בהזוה גבי עובדא דר"א בן הורקנוס, היה מדרקף רבינו ז"ל מכאן שאין לדבר בין תפילה לתחינה, והיינו דאמרין כל יומא לא הוה שבקה ליה למיפל על אפיה, וכי תעלה על דעתך שלא היה זה ממנו שעה אחת, אלא שהיתה מלפאת מכוונת תפילתו להפסיקו בשאר דברים, ושוב אם היה נופל על פניו לא היה תפילתו כל כך נשמעת, אלא דאינו בדין להפסיק ע"כ.

וכ"כ מהר"י אבובז ז"ל בשם צרורות (צנור החיים עמ' י"ח) דמהאי עובדא שמענין שאין להפסיק בין תחינה לתפילה. וכ"כ האורחות חיים בשם הגאונים שאלו לדבר בין תפילה לתחינה, דכולה כעין תפילה אירכתא היא, וכ"כ בספר אוהל מועד (שער התפילה דרך ג' נתיב ב"ז) עכ"ל הב"י.

וכן פסק לרינא בשו"ע (קל"א ס"א) - אין לדבר בין תפלה לנפילת אפים.

אולם במג"א (שם ס"ק א) כתב - צ"ע דלפעמים מפקינן בחתינות כגון אל רחום וצריך ליהדר לשל הפסיק בדבריו. ונעי' ב"א ס"ד משמע דאין קפידא כ"כ, וכן משמע בב"י בשם תלמידי הרשב"א, דדוקא כשמפסיק וצ"ע לדבר דברים אחרים אסור, אבל שיחה בעלמא לית לן בה, וכן משמע ס"י קכ"ד דדוקא משום חזרת השי"ן של שתיקה, הא לאו הכי אין איסור. ויש לדחות, ומ"מ נ"ל מ"ש עכ"ל.

נמי להקשות מהא דמפסיקין בחתינות כגון אל רחום, יש ליישב דמ"ש תלמידי הרשב"א דאין להפסיק בדבריו בין תפלה לתחינה, היינו דבדברים שאינם של תפילה, וכמבואר בריטב"א שכתב "אסור להפסיק בשיחה ובדברים אחרים שאינם של תפילה", דמשמע דבדברים של תפילה אין קפידא להפסיק.

וכ"ש דבסי' ג"א ס"ד משמע דאין קפידא רב"ש, ר"ל דמרכתב ש"ל השו"ע דצריך ליהדר מלהפסיק בדבריו משמתחיל ברוך שאמר עד סוף י"ח, משמע דאחי י"ח שרי לדבר. ומ"ש דכן משמע בב"י בשם תלמידי ר"ל שכתבו היתה מכוונת להפסיקו לדבר דברים, ומשמע דבהפסקה בשיחה בעלמא אין קפידא. ומ"ש בסי' קכ"ד ס"ד ר"ל דמרכתב ש"ל השו"ע דיש לשתיק ביאר המתנה"ש דמלשון תלמידי הרשב"א אין ראי' כ"כ, והאי דסימן ג"א וקכ"ד י"ל דנקט השו"ע מילתא דפסיקתא, דהא יש ימים שאין נופלים על פניהם (אבל בימים שנופלים על פניהם אה"נ דאסור לדבר אחר י"ח מחמת דאין להפסיק בין התפלה לנפ"א).

אלא דמ"מ למעשה נ"ל למג"א כמו שכתב דשיחה בעלמא לית לן בה. והביא דבריו באליה רבא (נ"י קל"א ס"ק א). וכ"כ הגר"ז [שם ס"א] - ומ"מ אין צריך ליהדר אלא מהפסיק בדברים אחרים לגמרי, אבל שיחה מועטה אין לחוש.

איברא דבפמ"ג (משב"ז ס"ק א) כתב - ומשמע לי דלאו דוקא בנפילת אפים, אלא אפי' יחיד בביתו (שאינו נופל על פניו) אין להפסיק בין תפילה לתחינה, וכ"כ הב"י הלשון שאין לדבר בין תפלה לתחינה, ומסתברא וודאי דבר השו"ע אסור, הא אפ"י היא שמה רבא ז"ל אמר על ברכות עונה, דהרי מפסיקין בשני והמניח והוא רחום.

וכן סתם לרינא בחיי אדם [הל' נישאת כפ"ס כלל ל"ב פ"ב] - אסור לדבר בין תפילה י"ח לנפילת אפים. וכן סתם בקיצור שו"ע (ס"י כ"ב ס"א) ואפי' לדבר שיחת חולין בין י"ח לתחנון.

